

Zbíhání a osazování poddaných. Panství Zbiroh, Točnick a Králův Dvůr za hejtmána S. I. de Bois (1670–1690)^{1]}

Josef VACEK

Abstract: This paper analyses the relations between subjects and their suzerain represented by governor Sebastian Ignatius de Bois in 1670 s and 1680 s on Zbiroh dominion. It covers two main topics: keeping records on individual subjects and their desertion out of dominion, and the process of forced settlement of empty farms. On the basis of the analyses, I argue that despite the strong will to determine the behaviour of the subjects, the governor was under the same amount of pressure from their part.

Key words: 17th Century; Everyday Life; Subjects; Governor; microhistory; Točnick Dominion; Zbiroh Dominion; Králův Dvůr Dominion

Předkládaná studie se zaměřuje na vrchnostensko-poddanské vztahy na panstvích Zbiroh, Točnick a Králův Dvůr (souhrnně též velkostatek Zbiroh) v letech 1670 až 1690. Ačkoli se jednalo o komorní velkostatek, je k oné vrchnosti počítán též Ignatius Sebastian de Bois, který v uvedených letech zastával funkci hejtmána zbirožského velkostatku. Navzdory tomu, že se v případě hejtmána v užším slova smyslu o vrchnost nejednalo, poddaní jej takto vnímali, dokonce jej přímo označovali jako „nižší vrchnost“, předpisy pak býval označován jako „poddaným vystavená vrchnost“.^{2]} Onou vyšší vrchností pak byl panovník reprezentovaný českou komorou, jejíž vztah k poddaným je v práci také analyzován.

Cílem práce je zachytit vzájemně působící vztahy mezi jednotlivými, konkrétními poddanými, popřípadě obcemi na straně jedné a vrchností (nižší i vyšší) na straně druhé. Období úřadu hejtmána de Bois se pro naplnění tohoto účelu jeví jako ideální, neboť umožňuje prozkoumat hned dvě celé dekády stálé správy jednoho hejtmána, a to navíc v době, kdy se české země stále vypořádávají s následky třicetileté války, a zároveň v době, kdy naplno udeřil morová epidemie a rovněž poddanské rebelie roku 1680. Současně je právě z tohoto období dochováno rozsáhlé množství pramenů, které umožňují podat výklad v patřičném kontextu.

[1] Tento výzkum byl podpořen Grantovou agenturou Univerzity Karlovy (projekt č. 266120), který je realizován na Katedře právních dějin Právnické fakulty Univerzity Karlovy. Práce využila databázi Czech Medieval Sources online, kterou poskytuje výzkumná infrastruktura LINDAT/CLARIAH-CZ (<https://lindat.cz>) podporovaná MŠMT ČR (projekt č. LM2018101).

[2] Josef KALOUSEK (ed.), *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích* (dále jen „AČ“). Díl XXIX, Dodatek k řádům selským a instrukcím hospodářským 1388–1779, Praha 1913, s. 312, článek druhý.

Pro účely této práce byly zvoleny dva tematické okruhy, na kterých je otázka vztahů poddaných a vrchnosti zkoumána: evidence poddaných a osazování poddaných na grunty. Téma evidování poddaných umožňuje hlouběji proniknout do některých jevů, jako jsou průběh sirotčího řízení či nedovolené opouštění panství (zbihání) a pokusy o jeho zvrácení. Střetává se zde rovina normativní, představená především pravidly pro sirotčí řízení, s rovinou praktickou, zahrnující rozmanitosti poddanského chování vybočujícího z předepsaných normativů. Druhé téma, osazování gruntů, je příkladem restriktivního přístupu, kdy se hejtman pokoušel vnutit svou vůli poddaným a obsadit co nejvíce pustých stavení. Na tomto tématu se jednak ukazuje, kam až byl hejtman ochoten zajít, současně jsou však zachyceny cesty, kterými se poddaní tomuto tlaku bránili a hejtmanovi vzdorovali.

Práce je založena na kvalitativně kvantitativním přístupu. U evidence poddaných bylo z kvalitativního hlediska přihlíženo především k obsahu a proměně sirotčích soupisů a řízení samotného, kvantitativní pohled pak nabídl srovnání vybraných parametrů s předcházejícím obdobím. Část týkající se osazování gruntů pak představuje především kvalitativní přístup k pramenům, neboť výsledkem je zejména analýza chování poddaných a hejtmana ve snaze prosadit vlastní zájmy. Kombinovány jsou proto prvky mikrohistorie,^{3]} historické antropologie^{4]} a přístup právněhistorický.^{5]} Naopak, přístup historické demografie přes dílčí aspekty aplikován nebyl.^{6]}

Předkládaná práce stojí především na práci s archivními prameny, protože je v textu práce odkazováno především na příslušné archiválie namísto literatury, neboť jde především o jejich výpovědní hodnotu. První část se věnuje evidenci poddaných s důrazem na řešení problematiky jejich zbihání z panství. Zde jsou nejdříve představeny reálie vytváření sirotčích soupisů, a to včetně normativního obrazu, posléze je uvedena praktická stránka tohoto typu řízení. Na to je plynule navázáno problematikou evidence zbihajících

3] Přehled mikrohistorického bádání přinesl Jaroslav ČECHURA, *Mikrohistorie, historický kontext a jihočeské prameny: polemika*, *Paginae historiae: sborník Národního archivu* 24, č. 1, 2016, s. 351–368 a Týž, *Mikrohistorie a raně novověká studia (Možnosti a meze jednoho historiografického konceptu)*, *Časopis matice moravské* 135, 2016, s. 361–393. Na mezinárodní úrovni je třeba upozornit zejména na práci István SZIJÁRTÓ – Sigurdur G. MAGNÚSSON, *What is microhistory?: theory and practice*, Abingdon, Oxon 2013, jakož i na další díla těchto autorů. Autorovi této práce je blízký zejména přístup Josefa Petráně, vyjádřený v jeho textu *Mikrohistorie aneb o nedějinách*, in: Jan Klápště a kol., *Dějiny ve věku nejistot: sborník k příležitosti 70. narozenin Dušana Třeštíka*, Praha 2003 s. 201–208.

4] Klasicky Richard van DÜLMEN, *Historická antropologie: vývoj, problémy, úkoly*, Praha 2002 či Peter BURKE, *Žebráci, šarlatáni, papežové: historická antropologie raně novověké Itálie*, Jinočany 2007.

5] Tento přístup klade důraz na formální aspekty v oblasti práva a jejich průzorem nahlíží na svět.

6] Za programový časopis této disciplíny lze označit periodikum *Historická demografie* vydávané Etnologickým ústavem Akademie věd.

poddaných a způsobů, jakými se hejtman pokoušel tomuto jevu čelit, včetně reakce poddaných.

Druhá část pojednává o osazování převážně pustých stavení a o nucených sňatcích, a to jakožto o výsledku hejtmanových snah. Na několika příkladech je zde ukázán přístup hejtmana k osazování hospodářů na gruntu a jeho zásahy do hospodaření. Následně je pro srovnání uveden přístup české komory ke stejné problematice a rovněž reakce poddaných na zaváděné novoty, kterým se chtěli vyhnout. Na tuto část navazuje analýza problematiky nucených sňatků, ke kterým hejtman přistoupil v rámci snahy dostat co nejvíce manželských párů na neosazené grundy. V závěru je věnován prostor způsobům, které poddaní volili, aby se nucenému sňatku vyhnuli.

Z hlediska institucionálního byly využity prameny zahrnující Státní oblastní archiv v Praze, Státní oblastní archiv v Třeboni, Státní oblastní archiv v Plzni, Národní archiv v Praze a Státní okresní archiv v Berouně. Jednoznačně nejvíce využitým fondem je Velkostatek Zbiroh (SOA Praha) a dále Nová manipulace (NA v Praze), hojně užívány byly též fondy obsahující sbírky matrik v jednotlivých oblastních archivech, v případě SOKA Beroun šlo o fond Archiv města Žebrák.

Z fondu Velkostatek Zbiroh byla využita zejména korespondence hejtmana de Bois, a to jak příchozí (dochovány originály), tak zejména odchozí (dochována v kopiích). Dále se jednalo o nejrůznější úřední přípisy, pokyny, rozhodnutí a přehledy vytvářené k jednotlivým agendám správy trojice panství. Významnou částí fondu jsou též pozemkové knihy a soupisy poddaných vedené (byť s velkými mezerami) pro jednotlivá panství. Údaje obsažené v těchto pramenech byly též konfrontovány s dochovanými církevními matrikami.^{7]}

V rámci Národního archivu byly využity prameny především z Nové manipulace a ze Sbírký Jana Pohla pro dějiny železářství, taktéž byly zohledněny materiály ze Staré manipulace. Zvláště pak spisové materiály z Nové manipulace se staly významným stavebním prvkem práce, neboť se jedná o písemnosti české komory, tedy orgánu, který měl správu komorních panství na starosti a který dával hejtmanovi závazné pokyny, stejně jako přímo rozhodoval o některých záležitostech poddaných, často na jejich popud. Spíše okrajově byly využity Soupisy poddaných podle víry, berní rula či tereziánský katastr, a to zejména z důvodu koncepce práce, pro niž tyto evidenční prameny nemají zásadnější význam.

7] Během zkoumání primárních pramenů jsem postupně zjistil nejednu rozpor mezi obsahem jednotlivých inventárních čísel a jejich popisem obsaženým v inventáři. Nepřesnosti se týkaly především určení časového rozmezí studovaných pramenů, přesto však v citacích ponechávám rozmezí a označení jednotlivých pramenů v podobě, v jaké byly zaneseny do inventáře. Služba v badatelné SOA Praha na základě mých podnětů průběžně ručně upravovala inventář k Velkostatku Zbiroh, avšak vzhledem k tomu, že nemám k dispozici přesný přehled dotčených změn a rovněž vzhledem k duplicitním inventářům vedeným na dalších odděleních či archivní správě odkazují i v těchto případech na archiválii tak, jak byla označena původně v inventáři.

Evidence poddaných

Panství Točnick, Zbiroh a Králův Dvůr byla od počátku 17. století spravována společně,⁸¹ a tak se na počátku 70. let 17. století, kdy do funkce hejtmana nastupoval Sebastian Ignatius de Bois, nejednalo o nově vytvořený útvar, nýbrž o již zaběhlý a relativně funkční celek, který byl formálně rozdělen na tři panství. Rozdělení na jednotlivá panství se promítalo zejména do počtu úředníků (důchodních) zastávajících jednotlivé úkony, nicméně se nezdá, že by se hejtman choval odlišně k poddaným toho či onoho panství; k tomu ostatně ani nebyl důvod.

S. I. de Bois byl do funkce hejtmana panství Točnick, Zbiroh, Králův Dvůr instalován na jaře roku 1670, předtím působil jako vojenský zásobovací komisař.⁹¹ Ačkoli toho o jeho dlouhém působení v čele zbirožského velkostatku nebylo sepsáno mnoho, veškerá dostupná literatura jej vykresluje v silně negativním světle.¹⁰¹ Pohl připomíná opakované vyšetřování hejtmana pro jeho poklesky,¹¹¹ Sedláček o něm píše dokonce jako o „pověstném ničemovi“.¹²¹ Jedinou výjimkou v líčení jeho negativního obrazu je skutečnost, že byl mecenášem kláštera ve Svaté Dobrotivě.¹³¹ Zkazky o tom, že by snad odmítal mluvit s poddanými, se zdají být (i ve světle této práce) poněkud přehnané.¹⁴¹ Jeho osobnost a způsob správy panství nicméně máme alespoň v hrubých obrysech zachyceny.

Panství Točnick tvořilo celkem 13 sídel, včetně městyse Cerhovice a roku 1672¹⁵¹ obnovené vsi Knížkovice.¹⁶¹ Podobně velké panství Králův Dvůr čítalo 16 osídlených vsí a jednu pustou (Křížatky)¹⁷¹; jednalo se o malé vesnice,

81 August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl 6.: Podbrdsko*, Praha 1889, s. 244.

91 Jan POHL, *Kronika města i zámku Zbirova*, Zbiroh 1903, s. 40.

101 Viz Eduard MAUR, *Poddaní točnického panství v druhé polovině 17. století. Příspěvek k využití katastrů, soupisů obyvatelstva a pozemkových knih pro studium hospodářského a sociálního postavení venkovského lidu*, Sborník archivních prací 15, č. 1, 1965, s. 277–297, zde s. 282, pozn. 148.

111 J. POHL, *Kronika města i zámku*, s. 40.

121 A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze*, s. 253.

131 Veronika SLADKÁ, *Historie a současnost klášterní knihovny u sv. Tomáše v Praze. Katalog prvotisků*, [nevydaná rigorózní práce obhájená na Ústavu informačních studií a knihovnictví Filozofické fakulty Univerzity Karlovy], Praha 2016, s. 84.

141 A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze*, s. 254.

151 Státní oblastní archiv (dále SOA) Praha, Velkostatek (dále VS) Zbiroh, inv. č. 5001, sign. OS Hořovice 195, kniha purkrechtní panství Točnick, 1623–1730, nová fol. 1034, stará fol. 471.

161 Shodně E. MAUR, *Poddaní točnického panství I*, s. 67.

171 V Křížatkách, někdy též označovaných jako Jezírko, byla ve druhé polovině 17. století evidována čtyři pustá stavení. K obnově vsi došlo až ve 20. letech 18. století. Viz SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 4962, sign. OS Beroun 228, Gruntovní kniha panství Královského, 1651–1730, nová fol. 284, stará fol. 146 a násl. Ves zpuskla patrně v důsledku třicetileté války, neboť poslední

z nichž největší (Korno) se skládalo ze dvanácti hospodářství. Celkem pak na panství Králův Dvůr v 70. a 80. letech 17. století můžeme napočítat 96 osazených (a v gruntovní knize zapsaných) stavení.^{18]} Největší panství, Zbiroh, zahrnovalo dohromady 34 sídel, včetně městyse Zbirohu, a bylo tedy co do počtu obyvatel větší než předešle uvedená panství dohromady. Z hlediska gruntovní správy tak bylo nutné rozdělit vsi pod čtyři rychty: zbirožskou, sebečickou,^{19]} plískovskou a sirskou.^{20]}

K počtu poddaných je možno uvést, že k roku 1651 byl počet obyvatel starších 10 let na jednotlivých panstvích takovýto: Točnick 706, Králův Dvůr 356 a Zbiroh 1.501, celkem tedy 2563.^{21]} Počet dětí do deseti let odpovídal necelým 30 % starší populace, celkem tedy mohlo být na panství v polovině 17. století 3280 poddaných.^{22]} Do konce 70. let 17. století pak tento počet narostl zhruba o polovinu. Pro bližší představu o počtu poddaných na panství za úřadu hejtmána de Bois lze shrnout, že měl na starosti správu zhruba pěti tisíc poddaných, přičemž tento počet se proměňoval jednak pod vlivem zvyšující se porodnosti, současně však též pod vlivem morové epidemie roku 1680^{23]}, v témže období pak byla dotčena panství zasažena též spory poddaných s vrchností.

Je jasné, že panství čítající na pět tisíc poddaných potřebovalo alespoň základní evidenci, která by obsahovala základní informace o jednotlivých poddaných. Tato evidence vznikala každoročně při stavění sirotků, dobovou terminologií *stavunku*, během kterého vznikaly soupisy poddaných. Sirotčí řízení bylo jedním z několika, která na panství pravidelně probíhala – mezi další patří například konání výročních soudů, při nichž docházelo nejdříve k renovaci konšelů a purkmistrů jednotlivých vsí a následně ke skládání gruntovních peněz (vejrunků, splátek), které byly zapisovány do pozemkových knih,^{24]} a dále vesnické, myslivecké či hutní řízení, kterých se účastnil zpravidla sám hejtman a s ním i další úředníci.

zápisy k ní se v gruntovní knize nalézají ještě k roku 1639. SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 768, sign. VIII/7, Purkrechtní kniha panství královodvorského, 1603–1655, fol. 98 a násl. Je tak třeba revidovat údaje o první zmínce o vsi, které ji datují dle berní ruly k roku 1653, Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny. Díl II.: Ch—L*, Praha 1949, s. 407.

18] SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 4962, sign. OS Beroun 228, Gruntovní kniha panství Královodvorského, 1651–1730.

19] Tyto dvě zaznamenány v pozemkové knize tamtéž, inv. č. 4803, sign. Z 69, Kniha purkrechtní panství JMC Zbirožského, rychta Zbiroh a Sebečice, 1655–1730.

20] Tamtéž, inv. č. 4804, sign. Z 70, Kniha purkrechtní panství JMC Zbirožského, rychta Plískov a Sirá, 1655–1730.

21] Helena KLÍMOVÁ (ed.), *Soupis poddaných podle víry z roku 1651: Berounsko*, Praha 2007.

22] Uvedený poměr vychází z propočtů, které učinil E. MAUR, *Poddaní točnického panství I*, s. 74–75.

23] J. POHL, *Kronika města i zámku*, s. 41.

24] Proces je podrobně zachycen desetibodovou instrukcí publikovanou v AČ XXIX, s. 311–312.

Řízením, o kterém máme nejvíce dokladů, bylo právě řízení sirotčí. O průběhu tohoto pravidelného setkávání nás dobře informuje soupis povinností písaře.^{25]} Ke *stavunku* se měl dostavit „každý soused nebo chalupník s dětmi a čeledí svou“ přímo na zámek. Na zámku měl „každého, zejména i děti jeho jmenovati, jestli se co mimo těch narodilo a jak staré jest, zapisovati“. Současně měli být z knih vymazáni zemřelí, poznamenaní zběhlí poddaní (na ně měl být vydán otevřený list),^{26]} zapsáno místo služby a další informace, neboť cílem bylo „o jednom každém vědomost míti“. ^{27]}

Po nástupu hejtmána S. I. de Bois do úřadu probíhaly stavunky na počátku prosince pouze na Zbirohu, kde byla hlavní kancelář, odkud hejtmán všechna tři panství řídil; neprobíhala tedy vizitace panství, kterou známe například ze schwarzenberské správy.^{28]} Tuto praxi však rozporovali poddaní panství Králův Dvůr a stěžovali si na ni české komoře s odůvodněním, že dříve probíhalo sepisování poddaných též v kanceláři na Králově Dvoře. Žádali tedy o obnovu tohoto stavu, přičemž argumentovali mimo jiné vzdáleností, která měla být v některých případech i přes třicet kilometrů, a rovněž skutečností, že se měly dostavovat i malé děti, což pro ně bylo v zimě a sněhu velice obtížné. Současně uváděli, že z důvodu velké vzdálenosti museli svá hospodářství opouštět na několik dní, což odmítali. Česká komora námitkám přisvědčila a nakázala hejtmánovi, aby napříště konal stavunky krom zbirožské kanceláře též na Králově Dvoře.^{29]}

Následujícího roku s tímž požadavkem přispěchali i poddaní panství Točnick, kteří odkazovali na starší zvyk provádět stavunky i v kanceláři jejich panství na Točnicku. Přiznávali sice, že tuto praxi nezrušil de Bois, ale již jeho předchůdce Raphaell Gallides z Rosendorfu, nicméně argumenty byly podobné jako ty Královodvorských – velká vzdálenost a nutnost přivést v zimě i malé děti. Komora i v tomto případě vyhověla, a tak od roku 1674 probíhaly soupisy poddaných na panské kanceláři jednoho každého panství.^{30]}

25] Tento pramen vznikl po úmrtí stávajícího sirotčího písaře na počátku 70. let 17. století ve snaze ospravedlnit významnost této funkce a její řádné placení, přesto se nezdá, že by výčet povinností byl nadsazený. SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 837, sign. XIII/3, karton 37, Různé, hospodářství se týkající instrukce, 1651–1678, spis č. 28, nedatováno, nefoliováno.

26] Jednalo se o dokument, kterým hejtmán vyhlášoval pátrání po zběhlém poddaném a zároveň žádal ostatní vrchnosti, aby umožnili držitelé listu vstoupit na jejich grunty a případně odsud zběhlého poddaného přivést.

27] Srovnej též Ladislav NEKVAPIL, *Čelední služba v Čechách v raném novověku: právní, sociální a ekonomické aspekty*, Praha 2020, s. 164 a násl.

28] Klasičky Jaroslav ČECHURA, *Bošilec a jeho lidé (1640–1750): (Kapitoly z třeboňské protostatistiky)*, Jihočeský sborník historický 86, 2017, s. 153–172.

29] SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 951, sign. LII/6, karton 105, Komorní výnosy, 1672–1673, fol. 222–224.

30] Tamtéž, karton 106, Komorní výnosy, 1674–1676, fol. 90–93 a dále SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 888, karton 74, Různá korespondence od správce a úřadu točnického, 1674–1690, nefoliováno, dopis ze dne 27. listopadu 1674.

Stavunk probíhal po několik dní, a to v závislosti na velikosti panství; z pramenů víme, že u nejmenšího z nich, panství Točnick, probíhal stavunk zpravidla dva dny,³¹¹ u panství Zbiroh pak čtyři dny,³²¹ a to obvykle na přelomu listopadu a prosince daného roku. Uvedenou praxi narušilo morové nebezpečí na sklonku 70. let 17. století. Tehdy, na počátku prosince 1679, v obavě z šíření nemoci hejtman nařídil, že se poddaní nemají houfovat u zámku a sepisování se má rozvrhnout do vícero dnů.³³¹ Stavunk se zásadně týkal všech poddaných na panství, výjimku tedy tvořili ti, kteří dlouhodobě sloužili mimo hranice panství, zpravidla v Praze či u jiné vrchnosti. V takových případech probíhala písemná komunikace, že dotyčný či dotyčná nadále působí na stejném místě a bude tam i v dalším období.

Výjimku ze stavunku mohly získat i celé vesnice, a to například z důvodu proběhlého požáru. I v tomto případě rozhodoval o udělení výjimky hejtman, který za průběh stavunku zodpovídal.³⁴¹ Pokud došlo k požáru stavení, bývali poddaní zpravidla osvobozováni od vrchnostenských kontribucí a dalších platů. Jelikož se jednalo i o celozemské kontribuce, musela toto osvobození schvalovat česká komora a osvědčení o takovém nastalém požáru,³⁵¹ krupobití³⁶¹ či jiné živelní události a jejím rozsahu vydávali krajští hejtmané, nikoli hejtman panství dosazovaný vrchností. De Bois se za takové úlevy prakticky vždy přimlouval. Za tímto krokem je nutno spatřovat ekonomický prospěch jím spravovaných panství, neboť u poddaného, který by byl nad únosnou míru zatížen odvody, nevyhnutelně hrozilo, že z panství zběhne.

311] SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 779, sign. VIII, karton 16, Spisy neznačené/Urbariale, pozemkové knihy, služebnosti/, 1671–1701, nefoliováno, koncept psaní z roku 1671. Dne 4. prosince 1671 se měli dostavit obyvatelé osmi vsí panství Točnick, druhého dne pak zbývajících čtyř. Obdobně proběhl stavunk předcházejícího roku, kdy poddaní sedmi obcí byli sepsáni 1. prosince a obyvatelé zbývajících pěti 2. prosince 1670. SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 947, sign. LII/4, karton 95, Soupis poddaných a sirotků panství Točnick, 1670, fol. 2.

321] SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 945, sign. LII/6, karton 93, Soupis poddaných a sirotků panství Zbiroh, 1663, fol. 1. Stavunk se konal ve dnech 3.–6. prosince 1663.

331] SOA Praha, VS Zbiroh, OUT 1679, pag. 186, opis dopisu ze dne 4. prosince 1679.

341] SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 829, sign. X/18/8, karton 28, Makuláře úředních zpráv a korespondence, 1676–1698, nefoliováno, odpověď na dopis Cerhovickým z 22. listopadu 1678. Obec Cerhovice požádala o vynechání z povinnosti soupisu k roku 1678 z důvodu pohoření vsi, hejtman to však nedovolil s odkazem na skutečnost, že tím spíše hrozí, že někteří poddaní zběhnou, neboť nebudou chtít obnovovat své grundy, a tudíž je aktuální soupis o to důležitější.

351] SOA Praha, VS Zbiroh, OUT 1670, nefoliováno, opis dopisu ze dne 22. listopadu 1670.

361] SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 951, sign. LII/6, karton 108, Komorní výnosy, 1678–1679, fol. 358 či tamtéž, inv. č. 958, sign. LII/6, karton 128, Korespondence Sebastiana Ignatia de Bois, 1674–1675, fol. 31–35.

Zbíhání poddaných

Právě stavunki přitom byly okamžikem, kdy k zaznamenání zběhnutí poddaných došlo, a to bez ohledu na to, kdy zběhnutí proběhlo. Zbíhání poddaných přitom bylo výrazně negativním jevem, kterému se přes veškerou snahu ne-dařilo zabránit.^{37]} Všechna tři panství se ještě nadále potýkala s nedostatkem poddaných způsobeným třicetiletou válkou – velká část lidí zahynula, mnozí zběhli, a tak ještě na počátku 70. let 17. století byla nezanedbatelná část hospodářství neobsazena. V okamžiku, kdy se začala tato situace stabilizovat, zasáhla na přelomu 70. a 80. let 17. století morová epidemie, která opět na čas způsobila problémy v obsazování některých hospodářství – podle hejtmana zemřelo až 600 poddaných.^{38]} V těchto dobách tak vznikaly různé soupisy a přehledy pěstých usedlostí a hospodářů, kteří je obsazovali.^{39]} Svůj podíl na nedobrému populačním vývoji mělo i množství propuštěných poddaných, proti kterému hejtman mnohdy neúspěšně brojil.

Aby tento negativní trend hejtman zvrátil, stanovil, že tím, kdo se má postarat o dohledání jednotlivých zběhlých poddaných, není aparát panství, nýbrž obec, kam dotyčný příslušel.^{40]} Krom výzev úředníků k hledání zběhlých poddaných nacházíme taktéž žádosti obcí o zproštění této povinnosti, a to zvláště u lidí, kteří byli nezvěstní již řadu let. O tom, že se jednalo o novinku zavedenou právě hejtmanem de Bois, svědčí mj. přípis poddaných městečka Cerhovic, kteří psali na komorní účtárnu, stěžujíc si, že na hledání zběhnuvších sousedů nemají prostředky: „*nynější JMC pan hejtman, abychom jich hledali a před něho dostavili, nám nařizovati ráčť*“.^{41]}

O vymáhání tohoto postupu nacházíme zmínky i v poddanských soupisech, ve kterých je mnohdy uveden přípis typu „*utekl před dvěma lety, mají se po něm ptáti a skutečně dostaviti*“.^{42]} Tím, kdo se měl „*po něm ptáti*“ byli zástupce obce, na něž byla taktéž uvalena povinnost dotyčného dostavit.^{43]} Tento

37] K motivacím zběhnuvších poddaných v tomto období např. Miroslav TOEGEL, *Zbíhání poddaných na pardubickém panství v druhé polovině 17. století*, Sborník historický 7, 1960, s. 213–215.

38] SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 812, sign. X/18/6-35, karton 24, Kopíř hejtmana Samuela Ignatia de Bois, 1686, pag. 136.

39] SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 779, sign. VIII, karton 16, Spisy neznačené /Urbariale, pozemkové knihy, služebnosti/, 1671–1701, nefoliováno.

40] SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 832, karton 33, Spisy neznačené, týkající se zhostních listů, 1646–1730, fol. 267–270.

41] SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 958, sign. LII/6, karton 128, Korespondence Sebastiana Ignatia de Bois, 1674–1676, fol. 183–184.

42] SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 947, sign. LII/6, karton 96, Soupis poddaných a sirotků panství Točnick, 1676, fol. 11.

43] Zásadním pramenem pro dohledávání zběhlých poddaných jsou povolení, která vrchnost vystavovala pro osoby, které byly nalezením těchto lidí pověřeny; k tomu Pavel MATLAS, *Migrace poddaného obyvatelstva v raném novověku. Nová heuristická východiska a metodické*

pokyn však nebyl uplatňován pouze vůči poddaným, kteří zběhli nedávno, ale i ve vztahu k letitým záležitostem: „*před 14 lety od nebožtíka pana Kosa z Prahy zběhla, mají se vždy předce po ní ptáti a dostaviti*“.^{44]} Bez zajímavosti pak není ani to, že v soupisech se mnohdy objevuje i lokalita, ve které se zběhnuvší poddaný zdržuje: „*utekli před dvěma lety ze dvora točnického, mají je do Vánoc dostaviti, zdržují se u Mělníka*“,^{45]} či „*zběhl před rokem, pravilo se, že je ve Slavným, má ho otec skutečně dostaviti k ženění*“.^{46]} Správa panství tak často měla přehled o tom, kde se zběhlý poddaný zdržuje. Z uvedené povinnosti dostavit zběhy pak platila jedna výjimka: pátrat se nemělo po těch poddaných, kteří sice bez povolení opustili panství, ale zároveň se dali naverbovat do armády.^{47]}

V případě, že se nedařilo ani přes přímé výzvy dostavit zběhnuvší poddané, hrozilo představitelům obce vězení. Tento trest se rozmohl ve druhé polovině 70. let 17. století. Vzhledem k velkému množství zběhlých poddaných ze vsi Třtice byli takto trestáni rychtář s konšely: „*rychtář a konšelové, jeden ob druhého, téhodně v arestu, dokud pokud dostaveni nebudou, zůstávají mají*“.^{48]} Stejný trest potkal i rychtáře a konšely ze vsi Bzová: „*zběhli před pěti lety, mají rychtář a celá obec jeden ob druhého v arestu, dokud dostaveni nebudou, zůstávají*“.^{49]} Obci byli v tomto případě nepochybně zamýšleni její konšelé.^{49]}

Napříč panstvími se pak setkáváme s mnoha dalšími případy, kdy byl uvězněn zpravidla rychtář obce, a to i kvůli 14 či 15 let starému zběhnutí.^{50]} Tak tomu bylo v případě dětí nebožtíka Jana Brotánka, Jiříka a Kateřiny. K roku 1678 je u Jiřího zapsáno „*Odešel od 15 let a zdržuje se v Moravě dle předešlých register, řemesla mlynářského. Mají jej skutečně dostaviti*“.^{51]} U jeho sestry se k témuž roku objevil tento zápis: „*Zběhla také před 14 lety, mají se podobně po ní ptáti a dostaviti. V arestu rychtář, že žádného nedostavil*“.^{51]} Symptomatické přitom je, že v první polovině 70. let (a ani za úřadu předešlých hejtmanů) na

přístupy, in: Forum Statisticum Slovacorum 3, 2007, s. 172.

44] SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 947, sign. LII/6, karton 96, Soupis poddaných a sirotků panství Točnick, 1676, fol. 13.

45] Tamtéž, fol. 15.

46] Tamtéž, fol. 21.

47] Náčrt typologie nelegální migrace sestavil P. MATLAS, *Migrace poddaného obyvatelstva*, s. 171–172.

48] SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 947, sign. LII/7, karton 96, Soupis poddaných a sirotků panství Točnick, 1677, fol. 22.

49] Tamtéž, fol. 24.

50] S vymáháním i desítky let zběhlých poddaných se však setkáváme i u jiných vrchností v tomto období, a to shodou okolností v souvislosti se zbirožským velkostatkem; viz Bedřich ŠINDELÁŘ, *Zbihání poddaných v českých zemích po třicetileté válce: (Několik poznámek a dokumentů)*, Časopis Matice moravské 100, 1981, s. 110–112.

51] SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 947, sign. LII/8, karton 96, Soupis poddaných a sirotků panství Točnick, 1678, fol. 258.

rychtáře kvůli těmto zběhlým trest vězení uvalován nebyl, což svědčí o nově zavedeném pořádku. O Jiřím pak nacházíme zmínku ještě v posledním soupisu tohoto období z roku 1686, že působí jako mlynář nedaleko Olomouce; ani přes takto přesné údaje však nebyl doveden nazpět.

Tím, kdo mohl skončit ve vězení, však mohl být i rodič poddaného, který opustil panství, ať už otec: „*před dvěma lety zběhl, otec do skutečného dostavení v arestu zůstávati má*“,^{52]} či matka: „*zběhl letošního roku [...] máteř tak dlouho v arestu, až ho skutečně dostaví*“.^{53]} Na konci 70. let již bylo poddaných zdržujících se mimo panství tolik, že vznikl dokonce samostatný soupis „*co tak lidí JMC poddaných mužského i ženského pohlaví, mladých i vyrostlých, ven z panství svěvolně zběhlo, jako i k kterým pak k učení řemesel neb k službám povoleno jest*“.^{54]}

Z dostupných pramenů se nedaří zjistit, do jaké míry byl tento přístup vhodný k dosažení cíle, tedy návratu zběhlých poddaných. V soupisech z 50. a 60. let 17. století, tedy před nástupem de Bois do funkce, také nalézáme tresty pro okolí zběhlého poddaného, ten však byl jiného charakteru, neboť směřoval vůči všem obyvatelům obce, nikoli pouze jejím představitelům; například v případě Jana Poláčka z Vejvanova, který roku 1659 zběhl i s rodinou, připsala správa panství tuto poznámku: „*utekl s ženou i s dítětem z gruntu, mají ho dostaviti pod propadnutím jedné prostice soli*“.^{55]} Vzhledem k množství soli (kolem 70 kilogramů) to byla silná motivace pro celou obec. Tímto způsobem se problém vyřešil, takže roku 1662 byla rodina zpátky.^{56]}

Poddaní však nebyli proti hejtmanově přitvrzení trestů bezbranní a našli si cestu, jak se trestání vyhýbat. Touto cestou bylo tvrzení, že zběhlé poddané neznají, nepamatují je, nevědí o nich, z čehož vcelku logicky plynulo, že není dost dobře možné je hledat a dostavit zpět na panství. Není pochopitelně náhodou, že se přípisy v tomto smyslu začaly objevovat nedlouho poté, co de Bois zavedl praxi věznění rodinných příslušníků a konšelů za zběhnutí.

Z provedených analýz přitom nevyplývá, že by za působení de Bois v úřadu hejtmána panství Zbiroh, Točnick, Králův Dvůr zásadním způsobem narůstal počet zběhnuvších poddaných, jejich množství nevybočuje z trendu

52] SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 947, sign. LII/7, karton 96, Soupis poddaných a sirotků panství Točnick, 1677, fol. 24.

53] Tamtéž, fol. 28.

54] SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 947, sign. LII/8, karton 96, Soupis poddaných a sirotků panství Točnick, 1678, fol. 1.

55] SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 945, sign. LII/3, karton 93, Soupis poddaných a sirotků panství Zbiroh, 1659, fol. 25. Tento trest se používal i v následujících letech, viz SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 947, sign. LII/3, karton 95, Soupis poddaných a sirotků panství Točnick, 1664, fol. 33: „*mají ho pod neprominutelnou pokutou prostice soli postaviti*“.

56] SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 945, sign. LII/5, karton 93, Soupis poddaných a sirotků panství Zbiroh, 1662, fol. 33.

předchozích let.^{57]} Není proto jasné, co přesně vedlo hejtmana k razantnímu zpřísnění trestů. Uvrhování představitelů obce či příbuzných do vězení se vyvinulo a bylo praktikováno v 70. letech 17. století, v následující dekádě se s ním však již nesetkáváme. Je otázkou, zda tento postup zadržela hejtmanovi česká komora, případně zda jej sám vyhodnotil jako neekonomický, případně neefektivní, a to i v souvislosti s úbytkem obyvatelstva způsobeným morovou ránou roku 1680.

Z pramenů též plyne, že za nejstabilnější část venkovského obyvatelstva lze považovat podruhy, resp. děti podruhů, neboť v této skupině je množství zběhlých poddaných takřka nulové. Tento závěr lze dovozovat navzdory tomu, že vedení rubrik sirotek – soused – podruh nebylo stoprocentní a skupiny se prolínaly.^{58]} Mezi sirotky a dětmi sousedů pak nebyl zaznamenán žádný významnější rozdíl.

Vnímáme-li zbíhání z panství jako jev negativní, je nutno dodat, že se jednalo o přešůvek proti dobovému právu, který byl regulován vertikálně napříč právem, Obnoveným zřízením zemským,^{59]} jakožto kvazi ústavním dokumentem počínaje a instrukcemi pro hejtmana, jakožto aktem vnitřní normotvorby konče.^{60]} Řešení tohoto problému v praxi však bylo rozmanitější, než vypočítávají uvedené právní předpisy. Z doložené praxe aplikované ve druhé polovině 17. století na zbirožském velkostatku vyplývá, že za doby úřadu Sebastiana Ignatia de Bois nesli představitelé obce sdílenou odpovědnost, která se mohla rozšířit na rodiče zběhnuvších. Na rozdíl od předchozích období však odpovědnost nenesli ostatní obyvatelé obce trestání odepřením přidělu soli. V tomto specifickém případě tak docházelo k opuštění principu kolektivní viny, který byl nahrazen postihem osob vykonávajících úřad (konšelů), popřípadě rodiny.

Osazování poustek a dalších hospodářství

Krom dostavování zběhlých poddaných si hejtman de Bois jako jeden z hlavních úkolů vytyčil obsazení *poustek*, pustých a neobsazených hospodářství na spravovaných panstvích. Během dvou dekád jeho působení v čele zbirožského velkostatku se setkáváme až s enormním tlakem na osazování těchto stavení, který nejednou vyústil ve střet s poddanými, jež musela následně řešit česká komora. Cesta k naplnění tohoto úkolu totiž vedla i skrze vyšší

57] Analýza byla provedena srovnáním zběhlých poddaných evidovaných v soupisech poddaných pro panství Točnick z let 1664, 1670 a 1676.

58] Ke stejnému závěru dochází i E. MAUR, *Poddaní točnického panství I*, s. 66–67.

59] Zde lze poukázat zejména na články Q. I. až Q. XXI.

60] Za nejnižší úroveň by snad bylo možné považovat ještě nařízení hejtmanů směřující k představitelům obcí, v nichž je zbíhání upraveno. Takový dokument sice nemáme k dispozici, nabízí se však, že tato otázka bývala řešena při vesnických řízeních. AČ XXIX, s. 313, článek devátý.

kontrolu prodeje a předávání poddanských nemovitostí. De Bois tak důrazně vstoupil do prostoru, ve kterém si jeho předchůdci počínali spíše zdrženlivěji.^{61]}

Dobrou ukázkou role hejtmána při obsazování gruntů na panství je případ Petra Vrabce, který na počátku 70. let 17. století pojal úmysl koupit stavení Václava Ouprstky jinak Červenky. Ten se hodlal svého gruntu ve vsi Hředle na panství Točnick vzdát, a to pro vlastní nemohoucnost a padoucnici své manželky. Petr Vrabec, který působil jako šenkýř v Hředlích, proto požádal hejtmána panství, aby mohl koupit grunt pro svého syna Tomáše. Když nevyšla první a ani druhá žádost o povolení, obrátil se Petr přímo na českou komoru. Ta neváhala oslovit hejtmána, aby jí k věci dal své vyjádření.^{62]}

Hejtmán potvrdil popsáný vývoj ve věci, zároveň však poskytl i svůj pohled. V odpovědi české komoře uvádí, že se na panství nachází mnoho pustých stavení, která je potřeba vyzdvihnout a zároveň je zde i „*více lidí mladých, ženatých a neosazených, a toliko v podružství [...] se povalujících*“. Navrhl proto řešení spočívající v tom, že by Petrův syn Tomáš dostal k dispozici pustý grunt v Drozdově, který by obnovil, za což by byl na tři roky osvobozen od roboty, úroků a kontribucí. S tím však ani jeden z Vrabců nesouhlasil. Spor tak dospěl až před českou komoru.

De Bois svůj obecnější pohled na žádosti poddaných shrnul těmito slovy: „*I kdyby tehdy každému po vůli se činiti mělo, následovalo by nic jiného z toho, nežli ta největší svívolnost, spoura a protimyslná protivnost a neposlušnost, že by mě hejtmána málo který z poddaných pak dokonce v ničemž uposlechnouti nechtěl, a tak by nebylo možná jich spravovati, ani s nimi vládnouce obstáti*“. Z toho jasně vyplývá, že ustupování žádostem poddaných nebylo způsobem, jakým by hodlal panství spravovat.^{63]}

Vrabcovu zarputilost potvrzuje i třetí, tentokrát písemná žádost, kterou zaslal hejtmánovi na konci dubna 1671. Vrabec mu v ní mimo jiné sděluje, že již požádal českou komoru o vyhovění své žádosti, a současně upozorňuje, že jeho syn nebude schopen opravit přidělený grunt v Drozdově, neboť na to nemá materiál. Na zadní straně dopisu pak nacházíme rozhodnutí hejtmána, kterým potvrzuje svá předchozí stanoviska, tedy že Tomáš Vrabec se má ujmout pustého gruntu v Drozdově a ten vyzdvihnout.

Rozhodnutí české komory však nebylo pro Vrabce příznivé, neboť komora dala za pravdu hejtmánovi a Tomáš tak měl osadit grunt v Drozdově. Ani zde však snaha jeho otce neskončila a na konci června adresoval další, v pořadí již pátou (opět vlastnoručně napsanou) žádost o umožnění odkoupení Červenkovy gruntu. Tentokrát argumentoval nadále se zhoršujícím stavem Václava

61] Ačkoli se zdá, že zákaz prodeje či zástavy bez svolení hejtmána byl v předpisech zakotven daleko dříve, viz AČ XXIX, s. 315–316, článek dvaadvacátý.

62] Národní archiv (dále NA), Nová manipulace (dále NM), sign. Z-6/15, karton 1088, 1671–1680, nedatovaný dopis Petra Vrabce, doručený patrně 14. dubna 1671.

63] NA, NM, sign. Z-6/15, karton 1088, 1671–1680, dopis ze dne 17. června 1671.

Červenky, ale i skutečností, že onen pustý grunt v Drozdově je ve skutečnosti již obývaný hospodářem, který započal na přilehlých polnostech orbu, protože není možné vstoupit do jeho držby.^{64]}

Ani tato žádost však nepadla na úrodnou půdu, neboť špatný zdravotní stav současného držitele hředelského gruntu Václava Červenky odbyl poukazem na skutečnost, že zde může být osazen Linhart Krumphanzl, nedávno vyjednaný z jiného panství; druhým problémem se nezaobíral. Linhart Krumphanzl hředelské stavení Václava Červenky nakonec skutečně odkoupil – stalo se tak v březnu roku 1672. V předávacím zápisu se mimo jiné potvrzují již předtím vylíčené skutečnosti, a sice, že Václav je „člověk chromý a ženu nemocnou mající“.^{65]}

O tom, že si hejtman skutečně prosadil svou i ve druhém případě, svědčí další zápis z téže pozemkové knihy, shodou okolností také z března 1672. Tehdy se skutečně třidvacetiletý^{66]} Tomáš Vrabc i se svou ženou Evou a tříletým synem Václavem^{67]} ujal pustého Mníškovského gruntu v Drozdově. Na tamním gruntu však hospodařil pouze osm let – v roce 1680 se mu stala osudnou morová nákaza.^{68]}

Z tohoto i mnoha dalších přípisů tak vyplývá, že hlavní prioritu mělo právě osazování poustek – v této otázce byl de Bois neoblomný. Když purkmistr a konšelé městečka Mýta v dubnu 1673 požádali hejtmana o svolení, aby Ondřej Hájek mohl ujmout Zihlovský grunt po zběhlém Bartoloměji Novákovi, odpověděl hejtman s notnou dávkou despektu, že takový krok nepřichází v úvahu. Předně představitele města vyplísnil, že místo aby zběhlého Nováka dali hledat a dostavili jej nazpět, již obsazují jeho grunt. Zároveň jim záhy připomněl skutečnost, že mají osazovat předně poustky. Celé psaní zakončil slovy, že jej „v tom daremně zanášeti ušetřiti mohli“, neboť jeho nařízení v této věci již znají.^{69]}

64] SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 888, sign. XVII, karton 77, Různá korespondence od správce a úřadu královodvorského, 1671–1674, nefoliováno.

65] SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 5001, sign. OS Hořovice 195, Kniha purkrechtní panství Točnick, 1623–1730, nová fol. 432, stará fol. 524.

66] SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 947, sign. LII/3, karton 95, Soupis poddaných a sirotků panství Točnick, 1664, pag. 71.

67] SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 947, sign. LII/4, karton 95, Soupis poddaných a sirotků panství Točnick, 1670, fol. 41.

68] SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 5001, sign. OS Hořovice 195, Kniha purkrechtní panství Točnick, 1623–1730, nová fol. 183, stará fol. 113. Takový osud ostatně nebyl výjimkou. Podobně Kryštof Sládek na přímluvu obce roku 1674 ujal ve Zdicích grunt po Václavovi Slavíkovi, avšak k roku 1680 na něm nacházíme nového hospodáře s odůvodněním, že ten dosavadní sešel z tohoto světa v čas morové rány. Tamtéž, nová fol. 712, stará fol. 323, srovej též SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 958, sign. LII/6, karton 127, Korespondence Sebastiana Ignatia de Bois, 1670–1673, rok 1673, fol. 12.

69] NA, Sbíрка Jana Pohla pro dějiny železářství, inv. č. 35, Originální kopiář zbirožského

Ze struktury korespondence a žádostí tedy vyplývá, že poddaní mohli řešit své záležitosti sami přímo s hejtmanem nebo prostřednictvím obecní samosprávy, tedy skrze představitele obce – konšele a purkmistra. Nedá se však říci, že by jedna či druhá varianta měla vyšší šanci na úspěch. Ačkoli by se mohlo zdát, že hlas obce bude mít vzhledem k jejímu postavení větší váhu, v praxi tomu tak nebylo, a naopak hejtman býval ve svých reakcích ostřejší než vůči jednotlivci. Téma neosídlených stavení se také hojně objevuje v jeho korespondenci s českou komorou o stavu panství.

Hejtman si neosoboval pouze obsazování gruntů, nýbrž i jejich odsazování a odstupování z nich. Výjimku tvořily pouze dědičné záležitosti, ve kterých měli poddaní relativně velkou volnost.^{70]} Krátce poté, co roku 1673 zemřel manžel Markéty Proškové, napsala čerstvá vdova hejtmanovi dopis s žádostí o uvolnění z gruntu s odkazem na skutečnost, že je ve vyšším věku a sama hospodařit nezvládá. Záležitost pokračovala při osobním setkání obou aktérů, při kterém jí hejtman oznámil, že za sebe musí najít náhradu, nového hospodáře. O několik dní později mu Markéta zaslala seznam možných „náhradníků“ na gruntu, celkem tři mužů. Ani tak však hejtman s výměnou hospodářů nespěchal, a tak Markéta napsala třetí dopis, ve kterém si stěžovala, že obec po ní začala vymáhat peníze za kontribuce.^{71]}

Ani nalezení náhradníka v hospodaření a špatný zdravotní stav však nemusely být dostatečným důvodem pro povolení změny v držbě gruntu. To byl mezi jinými případ Matěje Šafaříka, který v témže roce 1673 požádal z důvodu své nemohoucnosti o prodej gruntu konkrétnímu zájemci. Žádost nejprve zhodnotil účetní Roudnický na Králově Dvoře, který proti změně neměl námitky, konečné slovo však měl de Bois, který žádosti nevyhověl.^{72]} Matějovi změna povolena nebyla – ta přišla až s jeho smrtí o dva roky později, kdy stavení koupil jiný zájemce. S trochou nadsázky tak lze konstatovat, že de Bois nechal poddaného upracovat k smrti.^{73]}

V červnu roku 1673 de Bois informoval českou komoru, že jen na panství Zbiroh je více než dvacet lidí, kteří by mohli ujmout některou z pustých živností. U třech z nich dokonce popsal jejich příslib – jeden z mužů dal příslib veřejně, druhý osobně na zámku a třetí za sebe dokonce postavil rukojmí, přesto všichni tři následně odmítli pusté stavení ujmout. Jistě není bez zajímavosti, že v konceptu psaní se objevuje údaj, že třetí z mužů byl vsazen „do *arrestu*,

hejtmana de Bois, 1673, karton 8/24, pag. 49, opis dopisu ze dne 25. dubna 1673.

70] Srovnej E. MAUR, *Poddaní točnického panství II*, s. 279.

71] SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 958, sign. LII/6, karton 127, Korespondence Sebastiana Ignatia de Bois, 1670–1673, rok 1673, fol. 3–7.

72] Tamtéž, fol. 21–22.

73] SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 4962, sign. OS Beroun 228, Gruntovní kniha panství Královodvorského, 1651–1730, nová fol. 353, stará fol. 191.

v němž dosavad zůstává“, avšak je přeškrtnuta a do dispoziční sféry české komory se informace tudíž nedostala.^{74]} V celkovém kontextu jeho správy se však nejednalo o výjimečný krok.

Mírnější způsob, jak obsadit neosídlená stavení hospodáři, představovalo rukojemství. To fungovalo na principu závazku, který na sebe brali dva poddaní (odlišní od hospodáře, který měl být osazen) a jehož podstatou bylo, že muž, za kterého se zaručili, do určité doby ujme některé z volných hospodářství. V případě, že by závazek nebyl ve stanovené lhůtě naplněn, měl následovat trest pro rukojmí (buď ve formě vězení či peněžité pokuty); pokud by ten, za koho se zaručili, zběhl, měli povinnost jej najít a přivést zpět na panství. Záruku skládali především sousedé ze vsi a lze dovodit, že přijetí rukojemství nebylo bráno jako samozřejmost, tudíž se muselo jednat o blízké přátele či příbuzné.^{75]}

Dalším problémem, se kterým se musel de Bois na počátku svého působení v úřadu vypořádat, bylo stavění nových chalup bez svolení vrchnosti.^{76]} Tato skutečnost byla nežádoucí hned ve dvou směrech. Předně se kvůli tomu nedařilo osazovat poustky, neboť poddaní, kteří by připadali v úvahu, si vystavěli nová hospodářství. Druhým problémem pak byla skutečnost, že chalupy vystavěné bez souhlasu vrchnosti na obecním pozemku podléhaly pouze odvodům směrem k obci, neplynuly z nich však žádné roboty a kontribuce ve vztahu k panství. Zamezení tohoto jevu bylo ostatně jedním z důvodů, proč se hejtman zaměřil na oblast transferu nemovitého majetku mezi poddanými.^{77]}

Hejtman pochopitelně nebyl jediným, koho trápily neobsazené nemovitosti a neobdělávaná půda. Jelikož se tato skutečnost přímo dotýkala výnosu panství, zajímala se o ni i česká komora. Ta ještě v červnu 1675 konstatovala, že na panstvích spravovaných Ignatiem de Bois „*gruntův pustých bez hospodářův nemalý počet*“, pročež mu zadala, aby se snažil poustky nadále osazovat. Současně mu uložila, aby polnosti patřící k těmto nemovitostem byly z jedné třetiny osety.^{78]} Uvedený krok měl povzbudit případné nové hospodáře, aby se pustého stavení ujali, neboť by přistupovali k již alespoň částečně obhospodařeným polím.^{79]}

Hejtman ve své snaze obsazovat pusté grunty neváhal zajít i dál než pouze k negativní motivaci. Některé poddané takřka svévolně osazoval na pusté

74] NA, Sbirka Jana Pohla pro dějiny železářství, inv. č. 35, Originální kopiář zbirožského hejtmana de Bois, 1673, karton 8/24, pag. 95–98, opis dopisu ze dne 10. června 1673.

75] SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 832, karton 33, Spisy neznačené, týkající se zhostních listů, 1646–1730, fol. 132.

76] O tomto jevu též E. MAUR, *Poddaní točnického panství I*, s. 64.

77] NA, Sbirka Jana Pohla pro dějiny železářství, inv. č. 35, Originální kopiář zbirožského hejtmana de Bois, 1673, karton 8/24, pag. 95–98, opis dopisu ze dne 10. června 1673.

78] Naproti tomu se nesetkáváme s praxí zaváděnou na pardubickém panství, kdy se části neobhospodařované půdy ujala vrchnost, srovnej M. TOEGEL, *Zbthání poddaných*, s. 207.

79] SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 951, sign. LII/6, karton 106, Komorní výnosy, 1675, fol. 138.

grunt. Jeho rozhodnutí v této otázce však nebylo nezpochybnitelné a bylo možné je napadnout právě u české komory. To byl případ i kováře Jiřího Khulmana, který se na jaře roku 1681 obrátil právě na českou komoru se žádostí o ochranu před hejtmanem. Ten jej bez jeho souhlasu dosadil na pustý grunt, čemuž se Khulman bránil s tím, že selským věcem nerozumí, neb jest kovářem a nadále míní provozovat svou živnost.

De Bois své počínání vysvětlil tím, že Khulman ve svém řemesle není pro vrchnost prospěšný, neboť ve vsi Olešné, kde působil, jsou další dva kováři, a mnohem důležitější je obdělávat pustá pole. Poznamenal přitom, že během morové epidemie jen na panství Zbiroh zemřelo na 20 hospodářů, po nichž zůstaly neosídlené nemovitosti. Když se Khulman odmítal pustého hospodářství ujmout, dal jej de Bois vsadit do zámeckého vězení, odkud však kovář utekl do Prahy a podal svou stížnost. Mezitím byla do vězení vsazena jeho manželka.

Nakonec česká komora rozhodla ve prospěch kováře, když mu dovolila, aby se nadále věnoval svému řemeslu. Důvod nalézáme v dopise hejtmanovi. V tom jej komora upozorňuje na skutečnost, že vzhledem k vysokému počtu zemřelých, ale současně i zběhlých poddaných není dobré aplikovat tyto nátlakové metody a nutit poddané do výkonu prací, které dělat nechťejí. Pokud by hejtman pokračoval v tomto přístupu, hrozilo reálné nebezpečí, že by Khulman rozšířil řady zběhlých poddaných a dále tak zhoršil situaci panství.^{80]}

I v tomto případě se tak ukazuje, že česká komora, jakožto „řádná“ vrchnost,^{81]} působila na poddané skrze pozitivní motivaci, častěji se snažila vyhovět jejich požadavkům a stížnostem a rovněž byla ochráncem proti některým krokům hejtmana. Naproti tomu hejtman volil daleko častěji cestu represe a přísného dozoru. Tento rozdílný přístup „nižší“ a „vyšší“ vrchnosti mohl být, poněkud paradoxně, způsoben vzdáleností každodenního života poddaných od života členů české komory, kteří se nepotýkali s problematickým řízením velkostatku a měli tudíž tendenci přistupovat k záležitostem poddaných smířlivěji.

Z dosud podaného výkladu tedy plyne, že hejtman sice měl eminentní zájem na obsazování poustek, při kterém si počínal velice nevybíravě, zároveň byl však poměrně vybíravý a ani prostou chalupu nehodlal svěřit někomu, o kom si nemyslel, že by byl vhodným hospodářem.^{82]} Zásadně pak trval na tom, aby se hospodářství ujímali ženatí muži, tedy aby tam zakládali rodiny, což mělo mj. působit i jako příslib proti případnému zbíhání z panství. Z tohoto důvodu se také zasazoval o vyšší sňatečnost poddaných. Tlak na uzavírání sňatků se tak stal vedlejším efektem touhy po obsazení poustek a zároveň výrazným prvkem hejtmanovy správy.

80] Tamtéž, karton 109, Komorní výnosy, 1680–1681, nefoliováno.

81] Tamtéž, karton 105, Komorní výnosy, 1672–1673, fol. 102–103.

82] Opačně však E. MAUR, *Poddaní točnického panství II*, s. 282.

Nucení do sňatků

Do soupisů poddaných se mj. zaznamenávala u mladých mužů informace, že se mají v následujícím roce oženit.^{83]} Nejednalo se přitom zpravidla o již dohodnutý sňatek, ale o obecný příslib, že dotyčný nezůstane sám a pojme některou z dívek (ideálně z téhož panství) za manželku. Byl-li údaj o chystaném sňatku uveden i u ženy, pak vždy se jménem konkrétního ženicha. Jednalo se tedy vždy o již dohodnutý, jistý sňatek. Z toho vyplývá, že ze strany vrchnosti byl zásadně zájem na tom, aby se poddaní sezdváli, a lze tedy dovozovat, že tomu nekladla zvláštní podmínky.^{84]}

O tom, že tento příslib byl hlídán a vymáhán, svědčí četné prameny.^{85]} Předně jsou to opět soupisy poddaných. Každý nový soupis totiž vznikl na podkladě toho předchozího, takže příslib sňatku nebyl zapomenut, a naopak se aktivně zjišťovalo, zda již došlo k jeho naplnění. Pokud se muž v uplynulém roce neoženil, objevila se vedle jeho jména již jasnější zpráva o tom, že tak již skutečně má učinit. Dokonce se setkáváme s případy, kdy byl stanoven termín (zpravidla následující masopust) ve kterém mělo ke svatbě dojít. Nad to v některých případech bylo přikročeno k přijetí rukojmích, kteří měli zaručit, že ke sňatku dojde.^{86]} Jasným dokladem o přijímání rukojmích v těchto případech jsou pak koncepty jednotlivých záruk.^{87]}

Tlak na uzavírání nových sňatků vygradoval hned v prvních letech de Boisovy správy. Jedním z dokladů je stížnost tří poddaných panství Zbiroh směřovaná české komoře, ve které žádali o své propuštění z vězení, kam je hejtman uvrhl pro nenaplnění slibu ohledně sňatku. V době sepsání svého podání byli věznění již po tři týdny a stěžovali si na trýznění hladem a žízni a na bití a tlučení, kterými je chtěl de Bois přimět ke vstupu do manželství. Takto udaný popis byl správou panství rozporován, nicméně, to hlavní, a sice že jsou ve vězení právě proto, že se neoženili, je jednoznačně potvrzeno. Současně se objevují výsledky dalších osob, které potvrzovaly hrubé zacházení s vězni.^{88]} Z této doby pochází i další doklady věznění pro nezežení se.^{89]}

83] Desítky příkladů jsou napříč soupisy poddaných. Nejčastěji se tento přípis objevuje u mužů ve věku kolem 25 let.

84] Omezení, kterým v této souvislosti někteří muži argumentovali, bylo spatřováno v požadavku na zaplacení dvou zlatých za vydání povolení k sňatku.

85] Jejich zpracování provedl též Eduard MAUR, *K demografickým aspektům tzv. druhého nevolnictví*, Historická demografie 8, 1983, s. 30–31.

86] Namátkou lze uvést případ sedmadvacetiletého Samuela Pocha, za něhož se koncem roku 1672 zaručili Julius Jetz a Khörler, viz SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 945, sign. LII/8, karton 94, Soupis poddaných a sirotků panství Zbiroh, 1672, fol. 136.

87] SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 832, karton 33, Spisy neznačené, týkající se zhostních listů, 1646–1730, fol. 133n. Z těchto konceptů vyplývá, že měly být přepsány „do knihy rukojemství“, tento pramen se však nedochoval.

88] SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 951, sign. LII/6, karton 105, Komorní výnosy, 1672–1673, fol. 100–131.

89] Jako příklad je možno uvést čtyřiatřicetiletého Václava Šoltyse, který byl nejdříve uvězněn

Poddaní se nemuseli obracet hned na českou komoru, ale slitování hledali i přímo u hejtmana. Svědčí o tom dopis šesti poddaných z 20. prosince 1674 adresovaný právě hejtmanovi, ve kterém ho žádali o propuštění z vězení. Do něj byli uvrženi při stavunku (odhadem tedy dva týdny před vznikem dopisu), jakmile vyšlo najevo, že se dosud, navzdory předchozím slibům, neoženili. O propuštění žádali jednak z důvodu, že se neměl kdo starat o jejich hospodářství, jednak s novým příslibem, a to ožení se do nastávajícího masopustu.^{90]} Jistě není bez zajímavosti, že mezi šesticí vězněných mužů se objevuje i Jiří Kuška, který figuruje již v popsaném případě z roku 1672, kdy byl jedním ze tří vězněných. Je tedy zřejmé, že ani opakované vězení či jeho hrozba jej nepřiměly se oženit. Jiří Kuška pocházel ze Hředel a narodil se kolem roku 1647 jako syn Jana a Doroty Kuškových. Zmínku o svatbě u něj nalézáme v soupisu poddaných již k roku 1670, tedy v době, kdy mu bylo pouhých třia dvacet let: „*má se tento masopust oženiti, slíbili za něj Pavel Hrneček a Václav Červenka*“.^{91]}

Důvodem, proč v tomto případě zřejmě vrchnost tlačila na sňatek, bylo úmrtí jeho otce a následnictví na rodinné živnosti. Hledat záznam jeho sňatku v dalším roce by však bylo zbytečné – ještě v soupisu z roku 1676 nacházíme následující přípisy: „*měl se ženiti, nestalo se, že se následující masopust skutečně stane, slíbili Pavel Rosol a Samuel Horník, též odtud*“.^{92]} Teprve až následujícího roku, když opět nebyl 10. prosince 1677, tedy při stavunku, sezdáný, došla hejtmanovi trpělivost a vsadil jej opět (minimálně potřetí) do vězení: „*měl se již dávny čas ženiti, nestalo se, dokud nevěstu nebude jmenovati v arestu. Rukojmě tím způsobem*“.^{93]} Do vězení tedy přišel nejen on sám, ale i rukojmí, kteří se za splnění jeho povinnosti zaručili. Zdá se však, že ani to Jiřího nepřimělo se oženit a ujmout se rodinného gruntu. Ten převzal až jeho nejmladší sourozenec Jakub roku 1690. Do té doby, po více než dvě desetiletí, vedla selskou usedlost jejich matka Dorota.^{94]}

Uvěznění se mohl poddaný vyhnout například tak, že prokázal, že si manželku již vyjednává: „*že se nežení, měl býti v arestu, dokázal však skrz recepis, že sobě při Komoře české Kateřinu, dceru nebožtíka Bartoloměje Kherle*

a následně za sebe postavil rukojmí a přislíbil sňatek do masopustu, SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 945, sign. LII/8, karton 94, Soupis poddaných a sirotků panství Zbiroh, 1672, fol. 123.

90] SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 958, sign. LII/6, karton 128, Korespondence S. I. de Bois, 1674–1675, fol. 144.

91] Oba rukojmí pocházeli rovněž ze Hředel.

92] SOA Praha, inv. č. 947, sign. LII/6, karton 96, Soupis poddaných a sirotků panství Točnick, 1676, fol. 38.

93] SOA Praha, inv. č. 947, sign. LII/7, karton 96, Soupis poddaných a sirotků panství Točnick, 1677, fol. 44.

94] SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 5001, sign. OS Hořovice 195, Kniha purkrechtní panství Točnick, 1623–1730, stará fol. 259, nová fol. 551.

z *Kleštěnic, panství hořovského, vyjednává*.^{95]} Příslib však mohl být patrně i v abstraktnější rovině. Kupříkladu k roku 1678 nacházíme v soupisu poddaných, že sedmatřicetiletý nedoučený zedník Václav Starý ze Zaječova, „se neoženil, rukojmové Vít Říha a Jiřík Arnošt v arestu“.^{96]} Pozoruhodné přitom je, že úplně stejná situace nastala již roku 1672, kdy kvůli němu byl uvězněn jiný muž: „měl se ženiti lonského roku o masopustě, nestalo se, rukojmí Matěj Bales v arestu, dokud se nestane. Má se zajisto letos o masopustě oženiti, rukojmě Václav Říha, rychtář a Matěj Bales“.^{97]} Ani uběhlých šest let (patrně však mnohem více), kdy za sebe Václav Starý dokázal předkládat rukojmí, jej nedonutilo se oženit.

Česká komora ovšem nebyla nakloněna uvedeným nátlakovým metodám a opakovaně mu je zakazovala. Vyplývá to z komorního psaní z počátku března 1677, kterým hejtmana napomínala, že mu bylo již ústně i písemně zakázáno poddané nutit do manželství skrze věznění – tou dobou totiž hejtman věznil několik dalších mužů pro tentýž prohřešek.^{98]} V dokumentu se dokonce výslovně uvádí, že „manželstva svobodná a bez přinucení býti mají“. K manželství tedy nemají být nuceni nejen vězením, ale ani žádným jiným způsobem. Současně se stanovilo, že všichni takto uvěznění měli být okamžitě propuštěni.^{99]}

V uražené odpovědi pak de Bois vyjevil svou motivaci, již bylo udržení panství pohromadě. Což se nedařilo, pokud se mladší muži místo ženění věnovali „po světě toulání“. Současný stav a množství stížností pak dával za vinu několika jednotlivcům, kteří proti němu neustále předkládali své námitky.^{100]} Co se však týká úspěšnosti této nátlakové metody, byla přinejmenším diskutabilní. Z knih povolení manželství ani z matrik totiž neplyne, že by se dotyční muži po vystálém vězení hrnuli do ženění. Tato zjištění pak lze zcela jasně postavit do kontrastu k obecně zažitě představě, že poddaným vrchnost ve sňatcích bránila a zakazovala jim je.^{101]}

95] SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 945, sign. LII/9, karton 94, Soupis poddaných a sirotků panství Zbiroh, 1678, fol. 239.

96] Tamtéž, fol. 260.

97] SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 945, sign. LII/8, karton 94, Soupis poddaných a sirotků panství Zbiroh, 1672, fol. 123.

98] Jejich počet není jasný, neboť stížnost vznesená na českou komoru se zmiňuje o jedenácti poddaných, nicméně hejtman v souladu s dalšími podklady uvádí, že to neodpovídá skutečnosti a věznění jsou pouze dva.

99] SOA Praha, VS Zbiroh, inv. č. 951, sign. LII/6, karton 107, Komorní výnosy, 1676–1678, fol. 56–57, srovnej též koncept psaní také v NA, NM, sign. Z-6/15, karton 1088, nefoliováno, koncept dopisu ze dne 5. března 1677.

100] NA, NM, sign. Z-6/15, karton 1088, nefoliováno, dopis ze dne 27. března 1677.

101] Jaroslav ČECHURA, *Norma, knížecí reskripty kontra každodenní praxe a praktiky: mýtus a realita tzv. schwarzenberského zákazu sňatků*, Jihočeský sborník historický 81, č. 1, 2012, s. 164–194.

Hejtman de Bois používal různé nátlakové metody, aby zajistil osazení na neobsazených staveních, a to zejména trest vězení. Vedlejším produktem těchto jeho snah byl také tlak na uzavírání manželství, aby přibývalo rodin, které na pusté nemovitosti mohl poslat. Proti hejtmanovi se však postavili nejen samotní poddaní, ale rovněž česká komora, která mu opakovaně zakazovala nutit poddané do sňatku. Ti se stran nucení do hospodaření a zasahování do transferu nemovitostí bránili především formálními stížnostmi české komoře, která dala poddaným nejednou za pravdu. Další obrannou poddaných bylo stavení hospodářství na obecních gruntech, a to bez povolení hejtmana, skrze což docházelo k vyhnutí se odvodům.

Shrnutí

Z hejtmanova přístupu k jednotlivým nastíněným okruhům je zřejmé, že jeho hlavním správním nástrojem byly restriktce. Jistý, ne právě vstřícný přístup, se projevil již při vytváření soupisů poddaných, kdy žádal dostavení všech, včetně malých dětí. Taktéž, patrně pro vlastní pohodlí, zavedl hned počátku svého úřadování povinnost poddaných dostavovat se výhradně na Zbiroh. Další panské kanceláře na Točnicku a v Králově Dvoře tak v prvních letech zůstaly nevyužity. V tomto ohledu, jakož i v mnoha dalších, však na popud poddaných zasáhla česká komora, když navrátila sepisování poddaných i do ostatních sídel.

Otázka zbíhání poddaných byla hejtmanem řešena též zásadně restriktivně. Ze zbíhání, jakožto individuální aktivity konkrétního poddaného, udělal po vzoru svých předchůdců ve funkci kolektivní odpovědnost. Oproti předchozím hejtmanům však přitvrdil: zatímco před jeho nástupem bývalo pro ves, ze které poddaný zběhl, trestem snížení přídělu soli, de Bois sáhl k věznění představitelů obce, případně příbuzných dotyčného. Tím vytvářel značný tlak na poddané, kteří by pojali myšlenku opustit panství, neboť za jejich prohřešek mohli pykat i jejich rodiče. I zde však narazil na odpor, tentokrát v podobě faktického chování poddaných, kteří, ve snaze vyhnout se trestům, uváděli, že zběhlé poddané neznají. Od této praxe tak hejtman dobrovolně ve druhé polovině svého úřadu upustil, neboť nepřinesla kýžený efekt.

S nástupem de Bois se také pojí také zvýšení tlaku na osazování pustých gruntů. I zde si hejtman počínal nevybíravě a snažil se pustky osazovat takřka za každou cenu. Poddaní se pustých usedlostí ujímat nechtěli, neboť bylo náročné vyzdvihovat sešlá hospodářství, a to ani za cenu tříletých úlev od kontribucí. Proti vůli vesnic i městysů tak dosazoval na grunty hospodáře, které si sám vybral, současně pak bránil starším hospodářům odejít na výmink a někteří tak pracovali až do smrti. I proti této praxi poddaní bojovali, a sice zakládáním nových živností na obecních pozemcích, což se dělo bez vědomí

hejtmana a následné předávání gruntů tak nebylo pod jeho dohledem. Také v tomto ohledu se česká komora ukázala jako vstřícnější vrchnost, jelikož se snažila pozitivně motivovat poddané k dobrovolnému ujímání pustých stavení.

Tím a v dosud popsáných závěrech se tedy naplnil prerogativ tzv. druhého nevolnictví, neboť hejtmanovou snahou bylo skutečně připoutat poddané k půdě, a to pod pohružkou silných restrikcí. Hejtmanův tlak na poddané však vytvářel podobně silný protitlak z jejich strany, a to ve dvou rovinách. První byly jejich faktické snahy vzepít se hejtmanově vůli a obcházet jeho zákazy a tresty, druhou pak formální stížnosti české komoře, které nejednou padly na úrodnou půdu.

Vedlejším produktem nuceného osazování gruntů bylo rovněž nucení poddaných, aby vstupovali do svazku manželského. To se týkalo mladých mužů, kteří se blížili věku třiceti let^{102]} a nebyli ženatí či alespoň neměli příslib manželství. V prvních letech za sebe stavěli rukojmí a nebyl-li příslib uzavření manželství naplněn, měli tito rukojmí dohlédnout, že se tak stane do stanoveného termínu. Zatímco zpočátku zůstalo pouze u této „dohlížecí“ funkce rukojmích, od poloviny 70. let platilo, že nebyl-li příslib naplněn, mohli si i oni prohlédnout zámeckou celu zevnitř. Oproti dosavadnímu poznání^{103]} pak práce přináší zjištění, že poddaní se těmto restrikcím úspěšně bránili stížnostmi české komoře. Předestřená taktika hejtmana beztak zjevně nebyla úspěšná, neboť mnozí poddaní i přes uplatněné sankce ani po letech nátlaku nevstoupili do svazku manželského.

Z uvedených analýz jasně vyplývá jeden závěr. Poddaní byli ve všech představených rovinách nahlíženi silně individuálně jako jednotlivci, nikoli jako jednodílná masa.^{104]} Hejtman de Bois vstoupil do svého úřadu s vysokými ambicemi stran správy tří panství, které se nebál prosazovat za cenu zavádění restrikcí. Mezi ty patřil zejména institut stavění rukojmích, který hejtman prosadil ve všech sledovaných oblastech – rukojmí tak za jeho éry ručili nejen za propouštění vězňů, ale i za to, že se konkrétní poddaný včas ožení, že se dostaví k sirotčímu řízení, že se ujme pustého hospodářství či že nezběhne z panství.

Ačkoli by se tak mohlo zdát, že represivní nástroje zaváděné do praxe v 70. letech (tlak na osazování poustek, nucení do manželství, tresty za zbíhání poddaných) zmizely v důsledku událostí roku 1680, neodráží to skutečnost. Nacházíme zde sice časovou korelaci mezi oběma událostmi, nicméně z pramenů plyne, že to bylo jednak chování poddaných, jednak tlak české komory, co hejtmana nakonec donutilo, aby od restrikcí upustil.

102] Srovnej E. MAUR, *K demografickým aspektům*, s. 30, kde autor uvádí, že se požadavek na uzavření sňatku mohl týkat i mužů dvacetiletých.

103] Tamtéž.

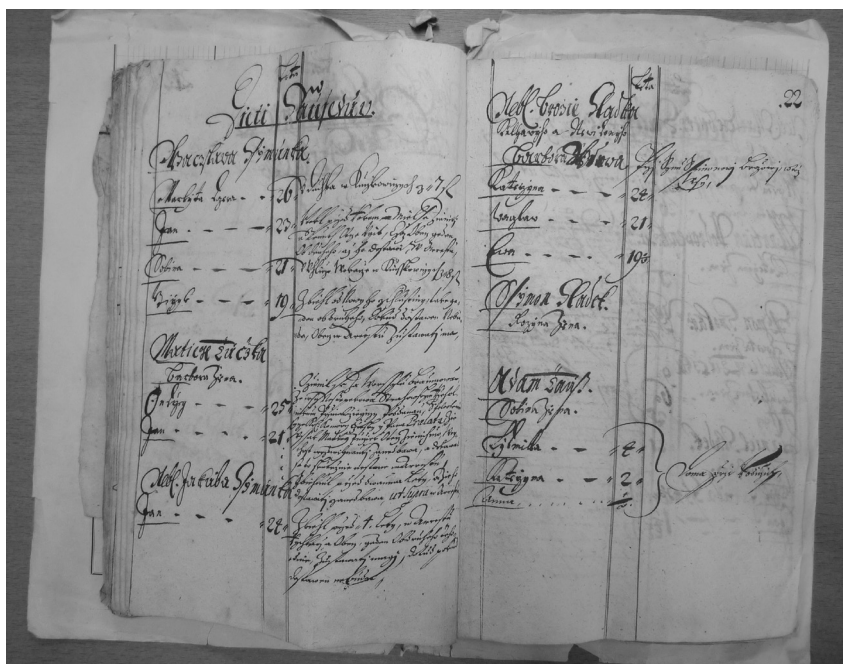
104] Ke shodnému závěru na typově podobných pramenech dospívá P. MATLAS, *Migrace poddaného obyvatelstva*, s. 171.

Předložená práce ve svých zjištěních zásadně upozorňuje na širokou individualizaci poddaných v období končícího 17. století ze strany jejich vrchnosti a představuje tak vymezení vůči pracím pojímajícím poddané českého venkova jako jednodušší, odosobněnou masu.

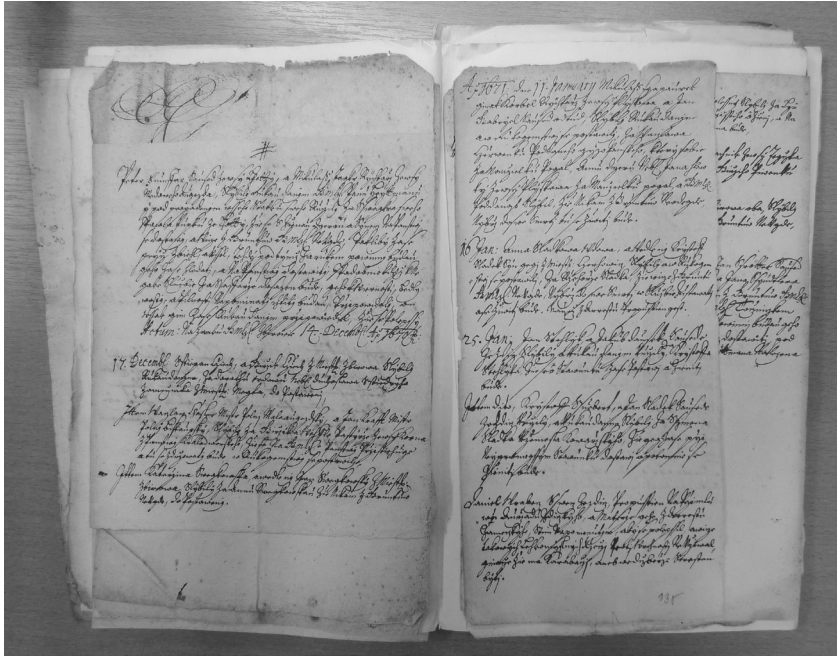
Illegal Migration and Peasant Settlement: The Zbiroh Manor Under the Administration of Governor S. I. de Bois (1670–1690)

Summary

The paper focuses on the relationship between subjects and suzerain, which in this case is represented by governor Samuel Ignatio de Bois. He administered the dominions Točnick, Zbiroh and Králův Dvůr from 1670 until his death in 1690. During the two decades of his administration, a lot of archival material has been preserved, on which it is possible to study in which situations the subjects interacted with the lords and how these meetings took place. The paper is based on two main topics: registration of subjects and housing of desolate farms. Relevant sources were analysed for each of these topics and the findings were built on their basis. The main sources include, in particular, lists of subjects, correspondence between the governor and the Bohemian Royal Chamber, land books and the rich file material of the Zbiroh dominion. The main findings of the work include the method of registration of subjects and the way in which the governor tried to occupy the empty farms. In all these cases, not only the pressure of the governor on the solution he is pushing for is identified, but also the counter-pressure that could have been developed either by the subjects themselves or (often at their instigation) also by the Bohemian Royal Chamber. The methodological starting point here is the microhistorical approach in its variations, taking into account the latest literature in the field, the topic is also approached from a historical-anthropological perspective.

Záznamy o věznění představitelů obce Třenice kvůli zběhlým poddaným. Státní oblastní archiv v Praze, Velkostatek Zbiroh, inv. č. 947, sign. LII/7, karton 96, Soupis poddaných a sirotků panství Točnick, 1677, fol. 22.

Zápisy o jednotlivých rukojmích přijatých na přelomu let 1670 a 1671. Státní oblastní archiv v Praze, Velkostatek Zbiroh, inv. č. 832, karton 33, Spisy neznačené týkající se zhoštění listů, 1646–1730, fol. 134–135.

